

بحران‌شناسی کووید ۱۹ بر اساس مکعب بحران و تبیین تأثیرات آن بر نظام بین‌الملل از منظر رویکرد ترکیبی^۱

حمید احمدی نژاد^{۲*}

ارسلان قربانی شیخ‌نشین^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۲

DOI: 10.22124/wp.2022.5519

۱۳۵

چکیده

بیماری‌های همه‌گیر همواره جزء جدایی‌ناپذیر تمدن بشری بوده‌اند. برخی از این بیماری‌ها در مقاطعی از تاریخ بحرانی آفریده‌اند که بر خط سیر تاریخ تأثیر گذاشته است. قرن بیست‌ویکم نیز امروز شاهد شیوع یکی دیگر از این بیماری‌ها با نام کرونا است که شواهد نشان می‌دهد ظرفیت بحران‌آفرینی آن به اندازه‌ای است که در کنار چالش‌های بهداشتی و سلامت، سطوح سیاسی، اقتصادی و حتی فرهنگی را نیز متأثر خواهد ساخت. این بحران موجی از تغییرات را در سطح بین‌الملل به همراه داشته که می‌توان گفت در نهایت در درازمدت می‌تواند نقش تسریع‌کننده در ایجاد تحول داشته باشد. به عبارتی کرونا اگرچه در آغاز به صورت یک بحران بهداشتی شروع شد، اما به سطح یک بحران اجتماعی ارتقاء یافت و در نهایت خود را در قامت یک تهدید جهانی با تأثیرات ژئوپلیتیکی نشان داد. با توجه به این نقش تأثیرگذاری، این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش‌ها است که بحران کرونا در کدام نقطه وضعیتی مدل مکعب بحران قرار دارد؟ و آیا این بحران ظرفیت تأثیرگذاری بر شاخص‌های اصلی نظام بین‌الملل مستقر را دارد؟ به آزمون گذاشتن این سوالات در چارچوب مدل مکعب بحران و روش پژوهش با توجه به تحلیل موضوع در دو سطح، توصیفی و پیمایشی (پرسشنامه) است.

واژگان کلیدی: پاندمی‌ها، کرونا، مکعب بحران، نظام بین‌الملل

۱. این مقاله مستخرج از طرح پسادکتری با عنوان «سناریوهای نظام بین‌الملل پساکرونا» بوده و با حمایت صندوق پژوهشگران و فناوران کشور انجام گرفته است.

۲. پژوهشگر پسادکترای روابط بین‌الملل، دانشگاه خوارزمی تهران، تهران، ایران

* نویسنده مسئول Email:ahmadinejad@khu.ac.ir

۳. استاد گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه خوارزمی تهران، تهران، ایران

در مکالمات روزانه واژه بحران به صورت کاملاً عادی دربارهٔ حوادث مختلف از سوی مردم استفاده می‌شود. به عنوان مثال بسیاری اخراج از کار، بدهی و قرض، ایجاد اختلاف خانوادگی، باخت تیم ورزشی مورد علاقه و موارد این چنینی را اغلب به عنوان بحران برای خود مطرح می‌کنند. حتی در سطح سازمان‌ها به عنوان مثال گاهی شرکت‌ها کم شدن غیرمستطرداً فروش خود را بحران قلمداد می‌کنند. این موارد اگرچه تجربه‌ها و اتفاقات ناخوشایندی هستند اما نمی‌توان آنها را بحران نامید چرا که بحران در ساده‌ترین حالت لحظات بی‌نظیری تلقی می‌شوند که دربردارنده‌ی عناصر خاصی هستند. با توجه به این تعریف در طول تاریخ جوامع بشری شاهد برخی بیماری‌های همه‌گیری بوده‌اند که به معنای واقعی بحران محسوب می‌شدند. امروز و در قرن بیست و یکم نیز جامعه‌ی جهانی دچار یکی از این بیماری‌ها شده است که بسیاری آن را بحرانی عظیم می‌دانند. این بیماری همه‌گیر با نام علمی کووید-۱۹ و به زبان عامه کرونا که در سال ۲۰۱۹ از چین شروع و به کل جهان سرایت کرد امروز دامنه‌ی تأثیرگذاری آن از حوزه‌ی پزشکی فراتر رفته به گونه‌ای که برخی آن را نقطه‌ی عطفی تصور می‌کنند که می‌تواند جهان را به پس و پیش از خود تقسیم‌بندی کند. با توجه به این ظرفیت ویژه تأثیرگذاری، شناخت واقعی سرشت این بحران برای آگاهی از میزان تأثیر آن امری ضروری می‌نماید. لذا این پژوهش با هدف شناسایی نوع بحران کرونا در چارچوب مکعب بحران، این سئوالات را طرح می‌کند که بحران کرونا در کدام نقطه‌ی وضعیتی مدل مکعب بحران قرار دارد؟ و آیا این بحران ظرفیت تأثیرگذاری بر شاخص‌های اصلی نظام بین‌الملل مستقر را دارد؟

رویکرد پژوهش در این مقاله توصیفی-پیمایشی است. در رویکرد توصیفی بر مبنای روش کتابخانه‌ای و اسنادی اطلاعات جمع‌آوری و در چارچوب مدل نظری مکعب بحران هرمان تجزیه و تحلیل اطلاعات صورت می‌گیرد. سپس با استفاده از پرسشنامه بسته به عنوان روش پیمایشی، نتایج حاصل از رویکرد کیفی با نتایج پرسشنامه تحلیل می‌گردد تا بدین صورت میزان تشابه یا تعارض میان نتایج این دو روش سنجیده و ملاکی برای اعتبار و اعتماد نتایج پژوهش با نظر متخصصین و اهل فن تلقی گردد. در این بخش حجم نمونه ۳۰

نفر از متخصصان روابط بین‌الملل مشغول در دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی مختلف ایران است که به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند.

۱. چارچوب تئوریک؛ مکعب بحران

یکی از رویکردهایی که از قابلیت تبیین بسیار بالایی برای بحران برخوردار است تئوری مکعب بحران چالر هرمان می‌باشد. هرمان در این تئوری با بهره‌گیری از سه عامل تهدید، زمان و غافلگیری بحران را وضعیتی می‌داند که در آن هدف‌های اساسی بازیگر تهدید می‌شود، زمان برای واکنش محدود است و در نهایت عوامل تصمیم‌گیرنده دچار غافلگیری می‌شوند (Dayton, 2009: 1). برای هرمان ادراک تصمیم‌گیرنده از رویدادها از منظر هر یک از سه عنصر بالا است که وضعیت بحرانی را از وضعیت غیربحرانی متمایز می‌کند (Phillips and Rimkunas, 1978: 262). سه عنصر اساسی مدنظر هرمان در تعریف بحران را می‌توان بدین صورت توضیح داد:

۱. غافلگیری: عنصر غافلگیری می‌تواند به درجه نسبتاً بالایی از عدم اطمینان منجر شود و عدم اطمینان زیاد ویژگی تعیین‌کننده شرایط بحرانی خواهد بود. این عنصر باعث می‌شود که بحران به‌عنوان تهدیدی جدی برای ساختارها یا ارزش‌های اساسی و هنجارهای یک سیستم تلقی شود که در آن تحت فشار زمان و شرایط بسیار نامشخص تصمیم‌گیری‌های اساسی ضرورت پیدا می‌کند (Rosenthal and Alexander, 1997: 279). به‌واقع رویدادها هنگامی به سطح بحران می‌رسند که در سطحی فراتر از انتظارات دولت و مردم رخ دهند (Ulmer, Sellnow and Seeger, 2019: 34).

۲. تهدید: اندیشمندان بسیاری براساس همین مؤلفه بحران را تهدیدی جدی برای ساختارها یا ارزش‌های اساسی و هنجارهای یک سیستم تعریف می‌کنند که تحت فشار زمان و شرایط عدم اطمینان تصمیم‌گیری‌های اساسی را ضروری می‌کند (Stem, 2003: 7). ارزش‌های اساسی و با اولویت بالا ناشی از منافع مادی یا ایدئولوژیکی است که تصمیم‌گیرندگان در زمان بحران تعریف می‌کنند (Stem, 2003: 187). افزایش رفتار تصادفی، افزایش میزان خطا، برگشت به حالت ساده‌تر پاسخ‌ها و سخت شدن حل مساله را برخی از تأثیرات مشترک تهدید بر تصمیم‌گیری در زمان بحران ذکر کرده‌اند (Churchill, 1974: 37). فصل

مشترک این عنصر آن است که تهدیدات از هر نوعی که باشند ماهیت تهدیدآمیزشان به این معنی است که باید سریعاً به آنها رسیدگی شود (Ulmer, Sellnow and Seeger, 2019: 36).

۳. زمان: محدودیت زمانی به عنوان یکی از ویژگی های بحران به معنای کوتاه بودن زمان تصمیم گیری است. لذا محدودیت زمانی بر این امر تأکید دارد که برای کنترل اوضاع نیاز شدیدی به تصمیم گیری وجود دارد و این تصمیم گیری نمی تواند در بازه ی زمانی طولانی به تأخیر افتد. یکی دیگر از مفاهیمی که مرتبط با عامل زمان در بحران است، خصوصیت فشار زمان می باشد (مستقیمی، ۱۳۷۳: ۱۸۲). فشار زمان به طور خاص مربوط به درک رهبری در سطح عملیاتی است، که در آن تصمیم گیری در مورد مسائل زندگی و مرگ باید در عرض چند ساعت، چند دقیقه، یا حتی یک ثانیه انجام شود (Boin and et al, 2005: 3).

از ترکیب سه عامل گفته شده هرمان هشت حالت متفاوت بحران شامل بحران کند^۱، نوظهور^۲، ویژه^۳، انعکاسی^۴، برنامه ای^۵، عادی^۶، اداری^۷ و کاملاً بحرانی^۸ را به صورت زیر مطرح می کند:

جدول ۱. مشخصات انواع بحران در مکهب بحران هرمان

نوع بحران	تهدید	زمان	آگاهی
بحران شدید	شدید	کوتاه	غافلگیری
بحران نوظهور	شدید	طولانی	غافلگیری
بحران کند	خفیف	کوتاه	غافلگیری
بحران ویژه	خفیف	کوتاه	غافلگیری
بحران انعکاسی	شدید	کوتاه	پیش بینی شده
بحران برنامه ای	شدید	طولانی	پیش بینی شده
بحران عادی	خفیف	طولانی	پیش بینی شده
بحران اداری	خفیف	کوتاه	پیش بینی شده

1. Inertial Situation
2. Innovative Situation
3. Circumstantial Situation
4. Reflective Situation
5. Deliberative Situation
6. Routinized Situation
7. Administrative Situation
8. Crisis Situation

۲. نقش تاریخی پاندمی‌های در آرایش کنشگران و ساختار نظام بین‌الملل
رد پای پاندمی‌ها در همه‌ی ادوار باستانی، تاریخ چند صدساله و تاریخ معاصر دیده می‌شود. جدول زیر برخی از مهمترین این پاندمی‌ها در طول تاریخ را نشان می‌دهد:

جدول ۲. بیماری‌های همه‌گیر تاریخ (7: Dasgupta and Crunkhorn, 2020).

بیماری	سال وقوع	نوع	پراکندگی جغرافیایی	تعداد کشته شدگان
طاعون آتن	۴۳۰ ق.م	اپیدمی	آتن	۱۰۰.۰۰۰
طاعون آنتونین	۱۶۵-۱۸۰ م	پاندمی	اروپا، شمال آفریقا	۵ میلیون
طاعون ژوستینین	۵۴۱- قرن هشتم. م	پاندمی	اروپا، آسیا، آفریقا	۵۰ میلیون
مرگ سیاه	۱۳۴۶-۱۳۵۳	پاندمی	اروپا، آسیا، آفریقا	۲۰۰ میلیون
طاعون سوم	۱۸۵۵-۱۹۱۲	پاندمی	همه قاره‌ها	۱۲ میلیون
آنفلوآنزای اسپانیایی	۱۹۱۸-۱۹۱۹	پاندمی	همه قاره‌ها	۵۰ میلیون
آنفلوآنزای آسیایی	۱۹۵۷-۱۹۵۸	پاندمی	همه قاره‌ها	۱ میلیون
آنفلوآنزای هنگ کنگ	۱۹۶۸-۱۹۷۰	پاندمی	همه قاره‌ها	۱ میلیون
ایدز HIV	۱۹۸۱- ادامه‌دار	اپیدمی جهانی	همه قاره‌ها	۲۵ میلیون
کووید-۱۹	۲۰۱۹- ادامه‌دار	پاندمی	همه قاره‌ها	۵ میلیون تا دسامبر ۲۰۲۱

در ارتباط با تأثیر پاندمی‌ها بر ساختار نظام بین‌الملل آمیتا آچاریا در مقاله‌ای عنوان می‌کند که طاعون قرن چهاردهم در نهایت نظم جهانی مغولی را به زانو درآورد (پیک‌حرفه، ۱۳۹۹: ۵). بر مبنای این مدعا برخلاف گروهی که به نقش و تأثیر پاندمی‌ها در نوع آرایش نظام بین‌الملل اعتقادی ندارند، گروهی از اندیشمندان که طیف غالب نیز هستند بیماری‌های همه‌گیر را عامل مهمی در نحوه‌ی تغییر و یا ایجاد نوع نظام حاکم بر سیستم بین‌الملل در نظر

می‌گیرند. در این دیدگاه نظام بین‌الملل در برخی از برهه‌ها به گونه‌ای متاثر از تأثیر پاندمی‌ها بوده که برای توضیح آن می‌توان از «تغییر تاریخ از مسیر پاندمی‌ها» بهره برد.

اولین مورد قابل توجه مربوط به طاعون آنتونین در ۱۸۰-۱۶۵ ب.م است که دگرگونی ژرفی را در فرهنگ مذهبی امپراتوری روم به دنبال داشت. در فاصله یک نسل و در انتهای طاعون قبرسی به‌عنوان دوقلوی طاعون آنتونین، مسیحیت به دین غالب در این امپراتوری تبدیل شد که در همین ارتباط رادنی استارک در کتاب «ظهور مسیحیت» می‌گوید در نتیجه این دو همه‌گیری بوده که مسیحیت به یک سیستم اعتقادی بسیار جذاب‌تر تبدیل و تأثیر نهایی آن این بود که حدوداً در طول یک قرن، یک امپراتوری اساساً مشرک، کاملاً در مسیر تبدیل شدن به یک امپراتوری با اکثریت جمعیت مسیحی قرار گرفت (لتم، ۱۳۹۹). مورد تاریخی دیگر شیوع طاعون ژوستینین در ۵۴۲-۵۴۱ ب.م است. دامنه‌ی تأثیر این همه‌گیری به حدی بوده که پروکوپئوس^۱ آورده است که این همه‌گیری ضربه شدیدی به امپراتوری شکوفا شده ژوستینین وارد کرد چرا که تلاش‌ها برای اتحاد مجدد امپراتوری روم در پی ویرانی طاعون، متلاشی شد (Dasgupta and Crunkhorn, 2020: 2). برخی از محققان معتقدند که این طاعون تبدیل امپراتوری روم را به ملت‌ها و جوامع نوپا تسریع کرد که در نهایت به فرانسه، آلمان، انگلستان و غیره تبدیل شد (Armstrong, 2021). خط سیر تأثیر بیماری‌های همه‌گیر بر ساختار سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در مورد دیگر یعنی شیوع طاعون اروپا بین سال‌های ۱۳۴۷-۱۳۵۲ میلادی معروف به مرگ سیاه^۲ کاملاً مشخص است. این طاعون الگوی اساسی زندگی اروپایی در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، دانش، پزشکی، دین و هنر و معماری را دچار تحول کرد. در واقع طاعون الگوهای و درک جدیدی ایجاد کرد که در جنبش‌های پروتستانی و رنسانس خود را نمایان ساخت (Mark, 2020). به معنای بهتر، توسعه فرهنگی و مذهبی، نظام فئودالی متلاشی شده، از بین رفتن بردگی و نظام اقتصادی پیچیده جدید که همگی پیامدهای همه‌گیری طاعون بود به ورود اروپا به رنسانس کمک کرد (Camryn, 2016: 13). در حوزه تمدنی اسلام شواهد تاریخی گویای همین تأثیرگذاری بیماری‌های همه‌گیر بر روند تاریخی افول حکومت‌های قدرتمند اسلامی است. به عنوان مثال دولت ممالیک که در قرون میانه اسلامی، قریب سه قرن بر بخش وسیعی از

1. Procopius
2. Black Death

جهان اسلام تسلط داشت در کنار عوامل سیاسی، اجتماعی و نظامی؛ متأثر از شیوع مکرر بیماری‌های همه‌گیر وبا و طاعون دچار تضعیف و اضمحلال شد. در بُعد اقتصادی این بیماری‌ها ساختار کشاورزی و دامپروری و تجارت زمینی و دریایی این دولت را از بین برد و باعث نارضایتی شدید رعایا شد. در بُعد اجتماعی کاهش شدید جمعیتی را به همراه داشت و در بُعد سیاسی نیز با از بین رفتن حاکمان و اعضای خاندان‌های سلطنتی و سیاست‌مداران اضمحلال دولت مملوکی را از لحاظ سیاسی تسریع بخشید (دشتی، ۱۴۰۰: ۱۱۷). تاریخ معاصر نیز شاهد همین تأثیر بیماری‌های همه‌گیر بر ساختار نظام بین‌الملل بوده است. به عنوان مثال روابط بین‌الملل بین ۱۷۹۸ تا ۱۸۱۵ که تحت تأثیر جنگ‌های ناپلئون به سمت وسوی یک نظام تک‌قطبی در حال حرکت بود متأثر از بیماری‌های عفونی ساقط شد. بیماری‌های عفونی مانند وبا، دیفتری و تیفوس بیش از پانصد هزار سرباز ارتش ناپلئون موسوم به گراند آرمه^۱ را در زمستان روسیه به کام مرگ کشاند در حالی که به نظر می‌رسد او تنها ۴۱ هزار سرباز خود را در نبرد از دست داده بود (de Graaf, 2020: 41).

در مجموع می‌توان گفت پاندمی‌های تاریخی هیچ‌گاه بدون تأثیر نبوده‌اند و حتی برخی از آنها گاهی مسیر تمدن‌ها را تغییر داده‌اند (Buchillet, 2007: 517). موارد متعدد در باب تأثیر بیماری‌ها بر ساختار، بازیگران و کنش‌ها در نظام بین‌الملل و کتاب‌ها و مقالات بسیار با عناوین «نقش پاندمی‌ها در تغییر تاریخ» حاکی از اهمیت و نقش این پاندمی‌ها به عنوان نقاط عطف بالقوه و دارای قابلیت تأثیرگذاری بر فرآیندها و تحولات نظام بین‌الملل است.

۳. کرونا و بحران

۳-۱. چیستی و فرایند شیوع کرونا

کرونا ویروس از کلمه corona به معنی تاج در لاتین گرفته شده است. خانواده کرونا ویروس‌ها عامل مجموعه‌ای از بیماری‌ها از سرماخوردگی معمولی گرفته تا سارس و حالا کووید-۱۹ به عنوان عضو جدید در دسرساز این خانواده هستند. تا قبل از شناسایی کووید-۱۹ تنها شش نوع کرونا ویروس می‌توانستند انسان را آلوده کنند و کووید-۱۹ که عضو گروه بتا ویروس‌هاست هفتمین نوع آلوده‌کننده‌ی انسان است. روز شروع شیوع کرونا ۳۱ دسامبر ۲۰۱۹ بوده است. در این روز مجموعه‌ای از موارد ذات‌الریه در ووهان استان

1. Grande Armée

هوئی چین مشاهده شد. تحقیقات نشان می‌داد که بازار شهر ووهان منبع شیوع کرونا بوده یا در تقویت اولیه شیوع این بیماری نقش داشته است.

پس از گزارش اولین مورد خارج از چین در ۱۳ ژانویه در تایلند و سپس با افزایش تعداد کشته‌شدگان، در ۳۰ ژانویه ۲۰۲۰ سازمان بهداشت جهانی وضعیت اضطراری جهانی اعلام و در ۱۱ فوریه نیز ویروس جدید کرونا را COVID-19 نامید. همزمانی شیوع بیماری با شروع سال نو چینی و اوج زمان سفر به شیوع گسترده جهانی آن کمک کرد. از سوی دیگر موارد با علائم بالینی خفیف و نبود زیرساخت مناسب برای جداسازی افراد آلوده، به‌ویژه در کشورهای با درآمد کم و متوسط، موانع مهمی در راه کنترل این بیماری بودند (Raoufi and et al, 2020: 220). در نتیجه به فاصله زمانی بسیار کوتاهی شیوع ویروس کرونا در ۲۱ کشور مشاهده شد و از همین رو سازمان بهداشت جهانی در ۱۱ مارس ۲۰۲۰ شیوع این ویروس را یک بیماری همه‌گیر جهانی اعلام کرد. البته بسیاری از پژوهشگران و اندیشمندان حوزه سیاسی و بهداشتی در نظام جهانی معتقدند که سازمان بهداشت جهانی به هیچ‌رو عملکرد قابل‌قبولی در دوران شیوع کرونا به‌ویژه در زمان شروع آن نداشته است. محور اصلی استدلال این گروه آن است که این سازمان ضمن چشم‌پوشی از عدم اطلاع به موقع چین نسبت به گسترش ویروس کرونا، خود نیز در اعلام شیوع جهانی آن دچار تاخیر شد. علاوه بر آن برخی نیز بر سهل‌انگاری این سازمان در ایجاد محدودیت‌های مسافرتی تاکید دارند، به این معنا که سازمان بهداشت جهانی هم‌زمان با اعلام شرایط فوق‌العاده جهانی علی‌رغم داشتن صلاحیت برای ایجاد این محدودیت‌ها، نه تنها اقدام به این کار نکرد بلکه در اظهارنظری اعلام کرد که نیازی به محدودیت مسافرتی نمی‌باشد.

تا ۲۲ دسامبر ۲۰۲۱ تاریخ نگارش این مقاله براساس وبگاه worldometers موارد ابتلاء و مرگ ناشی از کرونا به تفکیک هر قاره به صورت زیر بوده است؛

جدول ۳. آمار مبتلایان و مرگ و میر کرونا در مناطق مختلف (www.worldometers.info/coronavirus)

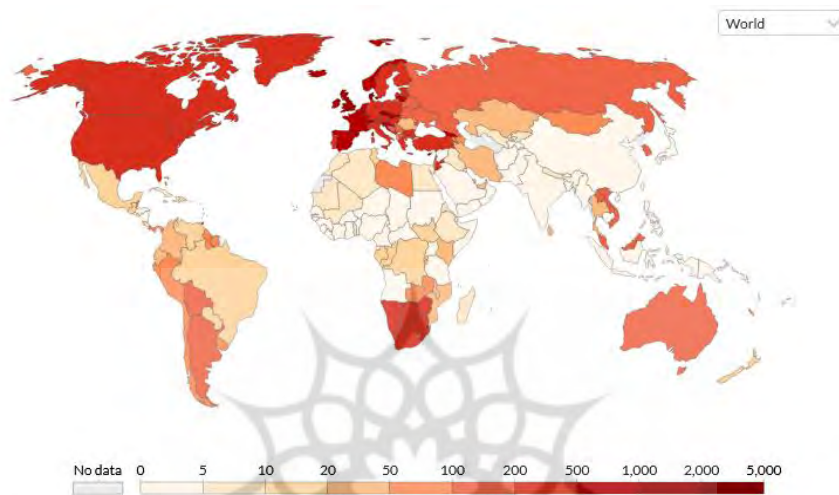
مرگ	قاره	ابتلاء	قاره
۱,۲۴۳,۶۳۷	آسیا	۸۳,۸۲۱,۲۱۳	آسیا
۱,۴۹۶,۶۴۱	اروپا	۸۱,۵۸۵,۹۷۲	اروپا
۱,۲۲۷,۴۶۰	آمریکای شمالی	۶۲,۱۷۱,۴۹۲	آمریکای شمالی
۱,۱۸۹,۴۲۰	آمریکای جنوبی	۳۹,۳۵۲,۹۵۵	آمریکای جنوبی
۲۲۶,۸۲۵	آفریقا	۹,۳۴۷,۴۲۴	آفریقا
۴,۴۲۱	اقیانوسیه	۴۲۶,۳۸۹	اقیانوسیه

در مجموع تا ۲۲ دسامبر، ۲۷۶,۷۰۶,۱۷۵ نفر مورد ابتلا به کرونا در جهان شناسایی شده است. همچنین تعداد مرگ ناشی از کرونا تا این تاریخ ۵,۳۸۸,۴۱۹ نفر و تعداد بهبودیافتگان نیز ۲۴۸,۲۴۰,۱۵۳ نفر بوده است. جدول زیر آمارهای مربوط به ده کشور با بیشترین موارد را تا تاریخ ذکر شده نشان می‌دهد؛

جدول ۴. ده کشور اول ابتلاء و مرگ کرونا (www.worldometers.info/coronavirus)

#	Country, Other	Total Cases	New Cases	Total Deaths
	World	276,706,175	+132,184	5,388,419
1	USA	52,253,848		830,990
2	India	34,758,481		478,325
3	Brazil	22,219,477		617,991
4	UK	11,542,143		147,433
5	Russia	10,292,983	+25,264	300,269
6	Turkey	9,209,740		80,778
7	France	8,713,756		121,946
8	Germany	6,869,495		109,759
9	Iran	6,177,885	+2,103	131,211
10	Spain	5,585,054		88,887

به این ترتیب کرونا با شیوع در ۲۲۳ کشور و منطقه‌ی جهان، از روسیه تا واتیکان به‌عنوان وسیع‌ترین و کوچک‌ترین کشورها تا چین به‌عنوان پرجمعیت‌ترین کشور جهان، همه مناطق را در بر گرفته است. نقشه پراکندگی جهانی کرونا براساس موارد تأیید شده روزانه در هر میلیون نفر تا تاریخ ۲۲ دسامبر ۲۰۲۱ به صورت زیر است؛

شکل ۱. پراکندگی جغرافیایی مناطق درگیر کرونا (www.ourworldindata.org)

۲-۳. نقطه‌شناسی کرونا در مکعب بحران

در این که کرونا مصداق بحران است تقریباً شکی وجود ندارد، همان‌طور که جوزف نای این همه‌گیری را سومین بحران در دو دهه گذشته قرن حاضر می‌داند (آقامحمدی، ۱۳۹۹ب: ۱۴۹). اما همان‌طور که در بحث نظری گفته شد بحران‌ها با یکدیگر متفاوت هستند و لذا شناخت نوع بحران خود عامل مهمی در شناسایی دقیق میزان تأثیرات آن خواهد بود. از این رو در ادامه نوع بحران کرونا در قالب عناصر سه‌گانه مکعب بحران مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۲-۳. غافلگیری

بی‌شک جنبه‌ی حیرت‌انگیز بحران کووید-۱۹ عنصر اساسی غافلگیری آن بود (Lassl, 1: 2020). کرونا با وجود آن که جنبه‌ی پزشکی داشت اما به سرعت کل جهان را در

همه‌ی ابعاد متاثر ساخت و برهمین اساس برخی آن را شگفتی راهبردی (Garcia, 2020: 7) و موجی می‌دانند که معادلات جهانی را به چالش کشیده است. عمق و گستره‌ی این چالش به اندازه‌ای زیاد است که دبیرکل سازمان ملل از آن به عنوان چالشی فراتر از جنگ دوم جهانی یاد می‌کند (میرزایی، ۱۳۹۹: ۳۴). از سوی دیگر هنوز درباره‌ی منشاء این ویروس اطلاعات موثق علمی و مورد اطمینانی وجود ندارد و همین خود عامل بسیار مهم غافلگیری دولت‌ها و دانشمندان پزشکی در برابر این ویروس قلمداد می‌شود. به واقع این عدم آگاهی از سرچشمه‌ی کرونا که برخی آن را دست‌ساز، برخی جنگ بیولوژیک و عده‌ای آن را ویروسی منتقل شده از حیوانات و طبیعی می‌انگارند قدرت اندیشیدن درباب تمایزگذاری میان واقعیت و دروغ و فریب را سلب کرده است (خلیلی، ۱۳۹۹: ۱۱). این ناتوانی در تمایزگذاری روزبه‌روز بر گسترده‌ی این بیماری با وجه غافلگیری آن افزوده است. یکی دیگر از موارد برجسته که حاکی از بُعد غافلگیرانه‌ی عملکرد دولت‌ها و جامعه بین‌الملل در مقابل کروناسست واکنش‌های متناقضی می‌باشد که از سوی دولت‌ها سر زده است. ناشناخته بودن ویروس، چرایی ظهور آن و سرعت همه‌گیری به اندازه‌ای شدید بود که کلیه کشورها را در ماه‌های اول غافلگیر کرد و در نتیجه هر دولتی جداگانه و متناسب با ظرفیت‌های سیاسی و قابلیت‌های نظام ملی سلامت خود به رویارویی با آن پرداخت. این غافلگیری که دامن‌گیر نهادهای بین‌المللی نیز شد نشان از سردرگمی در مواجهه با رخدادی نابهنگام در روابط بین‌الملل داشت که با دو ویژگی درماندگی و واپس‌گرایی حاکی از امری غیرمنتظره در نظام بین‌الملل بود. به‌واقع کرونا به مثابه ضربه‌ای هولناک و غافلگیرکننده بر پیکره‌ی جهان و روایت مدرن از روابط بین‌الملل آن رخدادی بود که در قالب قوانین موجود روابط بین‌الملل نمی‌گنجد. به بیان دریدایی کرونا وقوع رخدادی پیش‌بینی نشده و غافلگیرکننده در روابط بین‌الملل است که نمی‌دانیم چگونه باید هویتش را شناسایی کرد، تعیینش بخشید، به رسمیتش شناخت و یا تحلیلش کرد (موسوی‌شفایی، گودرزی و خداخواه‌آذر، ۱۳۹۹: ۵۲-۵۵). در مجموع با توجه به ابعاد مختلف کرونا، در چارچوب

مدل کانوین^۱ که مسائل را براساس ذات آنها و چگونگی رابطه‌ی علت و معلولی تقسیم‌بندی می‌کند می‌توان گفت کرونا در زمره‌ی مسائل خیلی پیچیده است. در این مسائل وضعیت علت و معلولی مشخصی نیست و راه‌حل‌ها نیز در طی فرایند حل مسأله ظهور می‌کنند.

تصمیم‌گیرنده از وضعیت مسأله آگاهی ندارد و به اصطلاح نمی‌داند که نمی‌داند (حاجی عباسی، ۱۳۹۹: ۷۷). دقیقاً منطبق بر این نوع مسأله عوامل بروز، ظهور و جهش‌های ژنتیکی کرونا کاملاً مشخص نیست، راه‌حل مقابله با آن کاملاً قطعی نشده و هنوز تأثیرگذاری خود را به همراه دارد و در نتیجه‌ی این عوامل سیاست‌گذاران به دلیل آن که نمی‌دانند با چه چیزی روبرو هستند با تکیه بر تاکتیک‌های مختلف و بعضاً متضاد برای مقابله با این ویروس از روش آزمون و خطا بهره گرفته‌اند. نتیجه‌ی این مسأله‌ی پیچیده با ویژگی‌های گفته‌ی شده روی دیگر سکه‌ی بحران‌شناسی یعنی همان بُعد غافلگیرانه‌ی بحران است.

۲-۲-۳. زمان

در بحث فاکتور زمان به‌عنوان یکی از مشخصه‌های تعیین نوع بحران اولین نکته ارزیابی دقیق سرعت واکنش دولت‌ها براساس سه متغیر زمان اولین مورد واقعی کرونا، زمان اولین مورد شناسایی شده و زمان‌بندی اولین واکنش دولت است. در حالی که دو مورد اخیر به آسانی قابل مشاهده هستند، اما متغیر اول در بسیاری از کشورها نامعلوم است (Lipsy, 2020: 114). همین نامعلومی اولین مورد واقعی کرونا عاملی اساسی در ایجاد زمان کوتاه برای پاسخگویی به بحران کرونا است. از سوی دیگر به موازات نامشخص بودن اولین مورد ابتلا به کرونا، در ابتدا این بیماری با یک آنفولانزای معمولی مقایسه شد و پزشک چینی لی ون‌لیانگ^۲ به عنوان اولین کسی که در خصوص وضعیت جدی آن هشدار داد از سوی اداره امنیت عمومی چین متهم به جاسوسی و انتشار شایعات شد (Jakovljevic and et al, 2020: 7). همچنین چین به‌طور قابل توجهی

۱. Cynefin Framework این پارچوب یک مدل مفهومی برای تصمیم‌گیری است که به وسیله‌ی دیو اسنودن مطرح شد.

2. Li Wenliang

میزان تهدید کرونا را به مدت چند هفته در ماه ژانویه پنهان کرد و در برابر تماس‌های سازمان بهداشت جهانی مقاومت کرد تا به متخصصان این کشور فرصت دهد تا ببینند چه اتفاقی افتاده است (آقامحمدی، ۱۳۹۹ ب: ۷۵). این مخفی‌کاری چین باعث شد تا بحران در سطح وسیعی از جهان شیوع و گسترش یابد و این شیوع غیرمنتظره و بروز ناگهانی در کشورهایی که حتی برخی تمهیدات اولیه اتخاذ کرده بودند بر کوتاه شدن نقش زمان در تصمیم‌گیری و اتخاذ راهکارهای مناسب برای مقابله با آن تأثیر گذاشت. عنصر دومی که کوتاهی زمان در کرونا را به همراه دارد آن است که این بحران سیل عظیمی از اطلاعات صحیح و غلط را به همراه خود داشته است و بر همین اساس هم سازمان بهداشت جهانی دستیابی به اطلاعات معتبر و به‌موقع را با وجود این سونامی اطلاعات، چالشی اساسی در مسیر مقابله با این ویروس تلقی کرد. یکی از مهم‌ترین تأثیرات این امر که سازمان بهداشت جهانی آن را مواجهه بیش از حد اطلاعاتی نامیده آن است که علی‌رغم ضرورت اقدام سریع علیه‌ی کرونا، امکان دسترسی به منابع و مدارک قابل استناد را برای سیاست‌گذاران سخت می‌نماید و این امر به نوبه خود فرایند تصمیم‌گیری زمانی که در آن تصمیم‌گیری‌های سریع مورد نیاز است را با مشکل اساسی مواجه می‌کند (مختاری‌حصاری، معزی و منتظری، ۱۳۹۹: ۳۵۱). از موارد قابل توجه دیگر که بر بحث کوتاهی زمان برای تصمیم‌گیری در بحران کرونا مؤثر است، موضوع جهش‌های این ویروس است. به این معنا که جهش‌های مکرر و مختلف مبتنی بر مناطق خاص هر بار باعث می‌شود تا سیاست‌گذاران و نظام سلامت کشورها با یک بازه زمانی بسیار کوتاه در فاصله هر جهش برای مقابله با ویروس جدید مواجه شوند. این جهش‌ها به اندازه‌ای زیاد و گوناگون هستند که هر نوع آن را براساس مکان شیوع آن نام‌گذاری می‌کنند. این جهش‌های مکرر ضمن به وجود آوردن مشکلات متعدد برای نظام پزشکی و سلامت در مقابله با کرونا، باعث می‌شود تا هر بار سیاست‌گذاران دچار غافلگیری شده و در مسیر طی شده‌ی تقابل با ویروس مجدد به نقطه‌ی زمانی اولیه برگردند. به واقع مبتنی بر مکعب بحران، عینی‌ترین تأثیر این جهش‌ها کم شدن فرصت زمانی و تقطیع سیاست‌های اتخاذ شده در هر بار مقابله با ویروس خواهد بود.

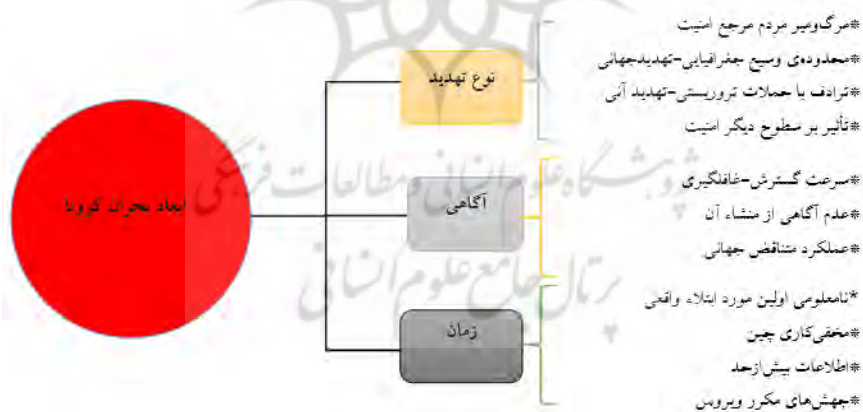
۳-۲-۳. تهدید

بین عوامل بیماری‌زا و تهدید ناشی از آنها برای امنیت و ثبات براساس چهار عامل مرگ‌ومیر ناشی از بیماری، تأثیر اقتصادی شیوع، سهولت و سرعت انتقال و نهایتاً محدوده جغرافیایی بالقوه تمایز قائل می‌شوند (Menzel, 2018: 19). نگاهی به شیوع کرونا نشان می‌دهد که این همه‌گیری در بالاترین سطح هرچهار عامل قرار دارد. به عبارت دیگر این بحران دربردارنده بالاترین میزان و فراتر از حد انتظار مرگباری، بیشترین تأثیر اقتصادی، سهل‌ترین راه‌های انتقال و بیشترین محدوده جغرافیایی شیوع قرار دارد. در کنار این ویژگی‌ها، نوع تهدید کرونا منطبق بر مکعب بحران را می‌توان براساس چند عامل دیگر نیز شناسایی کرد. اولین عامل آن است که اولاً براساس سطح هشدار سازمان بهداشت جهانی^۱ درخصوص بیماری‌های همه‌گیر کرونا در سطح شش (6: Young-Eun, 2021) و از منظر تهدیدات بیولوژیکی نیز در دسته‌ی A این تهدیدات طبقه‌بندی شده است. در این گروه عوامل بیماری‌زا شامل بالاترین اولویت و بیشترین خطر برای امنیت ملی هستند. مقولات مرتبط با توانایی انتشار شخص به شخص، مرگ‌ومیر بالا، تأثیرگذاری عمده بر سلامت عمومی و ایجاد هراس اجتماعی از نتایج این گروه از بیماری‌ها محسوب می‌شود (جان‌پرور، صالح‌آبادی و بهرامی، ۱۳۹۹: ۳۰۱). کرونا نیز در مدت بسیار کوتاهی با افزایش سریع بیماران مبتلا، افزایش نرخ مرگ‌ومیر، مشکلات اقتصادی بزرگ در سطح جهانی و بسیج گسترده منابع پزشکی در سراسر جهان تنها به عنوان یک بحران پزشکی دیده نشد، بلکه تهدیدی با درجه شدید در ابعاد کل جهان و بشریت بود، همان‌گونه که فرانک اسنودن^۲ مورخ پزشکی آن را اولین بیماری واقعا جهانی شده می‌داند (de Graaf, 2020: 53). دومین عاملی که وجه شدید تهدید کرونا را اثبات می‌کند این است که بسیاری از سیاست‌مداران برای توصیف تهدید ناشی از آن به شیوه‌ای شبیه به بحث درباره‌ی پیامدهای حملات تروریستی، از واژگان رزمی و جنگی استفاده می‌کنند (3: Bove and Di Leo, 2020). ایجاد این تشابه بین تأثیرات کرونا و حملات تروریستی نشان دهنده‌ی عمق تهدید این پاندمی است،

۱. این سازمان بسته به میزان خطر بیماری‌های همه‌گیر آنها را از سطح ۱ تا ۶ تقسیم‌بندی کرده است.

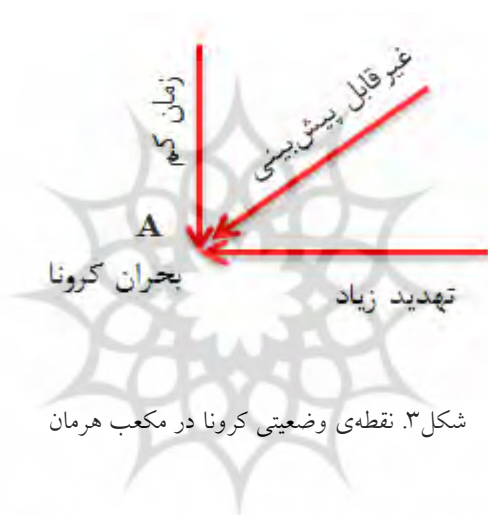
2. Frank Snowden

به‌ویژه که تعداد کشته‌شدگان ناشی از کرونا در برخی از کشورها به تنهایی از تعداد حملات تروریستی در یک دههٔ اخیر بیشتر بوده است. همچنین ایجاد ارتباط بین کرونا با رویکردهای مبتنی بر نگرش به تروریسم حاکی از آنی بودن تهدیدی است که باید به ضرورت هرچه سریع‌تر برای کنترل و مهار آن اقدام کرد و این ضرورت اقدام یکی از ویژگی‌های شدید بودن تهدید علیه منافع اساسی و حیاتی کشورهاست. عامل سوم مبتنی و برآمده از ضرورت اقدام پیش‌گفته شده، امنیتی‌کردن کرونا از سوی تقریباً همهٔ دولت‌هایی است که با این بحران مواجه شده‌اند. به این معنا که کنش‌گفتاری موفقیت‌آمیز با اعمال محدودیت‌های شدید مانند تعطیل کردن مکان‌های ورزشی و آموزشی، قرنطینه‌ی خانگی، ایجاد دورکاری، متوقف کردن اجتماعات مذهبی، ممنوعیت سفر و... که در شرایط عادی غیرقابل توجیه هستند و مشروع قلمداد نمی‌شوند همگی حاکی از تهدید اساسی، وجودی و شدید مرجع امنیت یعنی مردم از سوی کرونا است. در این فرآیند، مردم به عنوان مرجع امنیت متقاعد شدند که اقدامات غیرعادی که آزادی عمل آنها را محدود و هزینه‌های بسیاری بر آنها تحمیل می‌کند را تحمل نمایند و این نشان دهنده‌ی پذیرش تهدید اساسی کرونا از سوی آنان و نیز موفقیت‌آمیز بودن کنش‌گفتاری امنیتی کردن به وسیله‌ی دولت‌ها است (رضایی و میرترابی، ۱۳۹۹: ۱۳۷-۱۳۶).

شکل ۲. عناصر نوع تهدید، آگاهی و زمان در بحران کرونا

در توضیح شکل بالا باید گفت بحران کرونا به دلایلی مانند تهدید جان مردم به عنوان بالاترین مرجع امنیت در کشورها، سطح وسیع جهانی و گستره‌ی تأثیر آن بر سایر سطوح امنیت بحرانی با درجه شدید تهدید، در بُعد آگاهی به دلیل سرعت و عدم شناخت منشاء آن بحرانی غیرقابل پیش‌بینی و در بحث زمان به دلایلی مانند جهش مکرر ویروس، وجود اطلاعات بیش‌ازحد و نیز پنهان‌کاری چین بحران با زمان کوتاه برای تصمیم‌گیری است و برهمین اساس در نقطه‌ی وضعیتی A یا کاملاً بحرانی قرار دارد و بحرانی شدید تلقی می‌گردد. کرونا را در چارچوب این عناصر سه‌گانه‌ی می‌توان بدین صورت نشان داد؛

شکل ۳. نقطه‌ی وضعیتی کرونا در مکعب هرمان

۴. کرونا و نظام بین‌الملل

کرونا از نظر تأثیرات آن بر تمدن بشری را می‌توان ترکیبی از همه‌ی پاندمی‌ها از دوران باستان تا امروز نامید (Dasgupta and Crunkhorn, 2020: 7). برخی از تحلیل‌گران برجسته از کرونا به‌عنوان شتاب‌دهنده‌ی روندهایی که اکنون در سیستم بین‌المللی در حال انجام است نام می‌برند (Hicks, 2020: 349). لذا به نظر می‌رسد که اگر وضعیت بحران‌آفرینی کرونا به طول انجامد، حداقل در حکم استارتی برای تغییرات مهم بعدی خواهد بود و می‌تواند تأثیرات خود را بیش‌ازپیش آشکار سازد (امید، ۱۳۹۹: ۸۱). برهمین اساس اغلب اندیشمندان و نظریه‌پردازان در سطوح مختلف کرونا را منجر به تغییرات اساسی در ژنوتیپ تمدن و انتقال به دوران تاریخی جدیدی تصور می‌کنند (Sayamov,

19: 2021). به واقع پاندمی کرونا به‌طور قابل‌توجهی دنیا را تغییر داده و لذا اگر گفته شود که این رویداد نقطه عطفی در تاریخ برای ایجاد نظم نوینی جهانی است چندان تعجب‌آور نیست (Hosseinin, 2021).

۴-۱. تأثیرات کرونا بر نظام بین‌الملل از منظر تئوریک

از مهمترین تأثیرات این بحران در بُعد نظری می‌توان به موارد زیر اشاره کرد؛

۴-۱-۱. سربرآوردن ناسیونالیسم و تقویت دولت‌ها حداکثری

توماس هیل^۱ معتقد است کرونا به بدن انسان حمله می‌کند، اما عمدتاً این نهاد سیاسی [دولت] است که از ما در برابر آن دفاع می‌کند (Lipsy, 2020: 99). همچنین جوزف نای در این سطح معتقد است که جهان قبل از کرونا با شتاب به سمت ناسیونالیسم در حرکت بود و کرونا این تحول را بیش‌ازپیش نیرومند کرد و همین را یک تراژدی تمام‌عیار می‌نامد (پیک‌حرفه، ۱۳۹۹: ۲۴). در یک موضع‌گیری بسیار شفاف‌تر استفن والت استدلال می‌کند که بحران کرونا باعث تقویت دولت و ناسیونالیسم شده و بسیاری از این دولت‌ها پس از بحران قدرت‌های به‌دست آمده را رها نخواهند کرد (آقامحمدی، ۱۳۹۹: ۱۶۱-۱۶۰). در واقع با ظهور این بحران، اگرچه دولت‌ها بیش از هر زمان دیگری به همکاری با یکدیگر نیاز دارند و نهادهای جهانی باید در راهبردی برای عبور از این بحران وارد میدان شوند؛ اما در عمل نقش دولت‌ها و مرزهای ملی به شدت در حال افزایش است (رومی و کاظمی، ۱۳۹۹: ۶۹). خلاصه آن که با توجه به شدت فراگیری و ویژگی‌های نادر بحران کرونا، به نظر می‌رسد که گذار به الگوهای حکمرانی مبتنی بر محوریت دولت و حاکمیت حداکثری آن امری واقع‌بینانه باشد.

۴-۱-۲. فلج شدن جهانی شدن

برخی از اندیشمندان معتقدند شرایط جهان‌کرونايي نشان داد که دولت‌ها باید از یکدیگر جدا شوند. به عبارت دیگر از نظر این گروه کرونا آشکار ساخت که به هم پیوستن واحدهای جهانی معنا ندارد و لذا باید درخصوص سیستم عرصه بین‌المللی و شبکه انتقال جهانی، حداقل در مورد کالاهای بهداشتی و پزشکی تجدیدنظر صورت

1. Thomas Hale

گیرد چرا که این سیستم‌های درهم‌تنیده بین‌المللی باعث گسترش کرونا و ناکارآمدی دولت‌ها شده است (نجفی‌سیار، ۱۳۹۹: ۴۱۱). درخصوص این بُعد از تأثیر کرونا نیبلت^۱ معتقد است همه‌گیری کرونا می‌تواند کمر جهانی شدن را بشکند (چمنی و دوستی مطلق، ۱۳۹۹: ۸۷)، همچنین رابرت مالی^۲ مدیر گروه بین‌المللی بحران و هماهنگ‌کننده سیاست خاورمیانه‌ای اواما معتقد است علی‌رغم آن که گمان می‌رفت این بحران باعث همکاری بین‌المللی شود اما در واقعیت به این گرایش دارد که روندهای موجود دشمنی در جهان را شدت و سرعت بخشد و موجب ضدجهان‌وطنی گردد (شریعتی و یوسفی، ۱۳۹۹: ۱۳۱).

۳-۱-۴. رواج انگ‌زنی و تئوری توطئه

درحالی که ویروس کرونا با هدف ممانعت از برچسب‌زنی و انگ‌زدن به بیماران یا کشور و نژاد خاصی به کووید-۱۹ نام‌گذاری شد (بیژن و مخیری، ۱۴۰۰: ۳۰) اما پایگاه اینترنتی فارن‌پالسی در تحلیلی نوشت که با شیوع کرونا، تئوری‌های توطئه در همه جا از هند گرفته تا استرالیا رواج پیدا کرده‌اند (صدیق و نیک‌سرشت، ۱۳۹۹: ۲۸). با شیوع کرونا افزایش تعصب، بیگانه‌هراسی و نژادپرستی در اشکال ترس، بدگمانی و خصومت نسبت به مردم چین در بسیاری از کشورها به‌ویژه در اروپا، آمریکای شمالی و منطقه آسیا-اقیانوسیه ثبت شده است. به‌عنوان مثال در انگلستان، مردم چین از افزایش نژادپرستی و موارد ضرب‌وجرح نسبت به خود شکایت کرده‌اند. همچنین سفارت چین نیز در آلمان افزایش موارد علیه شهروندان خود از زمان شیوع ویروس کرونا را اعلام کرد. رواج این انگ‌زنی و تئوری توطئه ناشی از کرونا، مبتنی بر انگیزه‌های شناختی، وجودی، اجتماعی و سیاسی است. به این معنا که قدرت به خلق و باور داستان‌ها بستگی دارد و قدرت‌های مختلف سیاسی تفسیر متفاوتی از رویدادها دارند. لذا هر قدرتی تلاش می‌کند با خلق داستان متناسب با اهداف و ایدئولوژی خود و برچسب‌زنی به قدرت‌های رقیب حداکثر بهره‌برداری سیاسی از شیوع کرونا را داشته باشد. به عنوان مثال، منابع خبری روسیه این روایت را مطرح می‌کنند که ویروس، گسترش جنگ

1. Robin Niblett (رئیس اندیشکده چتم هاوس)
2. Robert Malley

تجاری با چین است که توسط ترامپ شروع شده است. نمونه دیگر این امر انگ‌زنی دونالد ترامپ به چین است که کرونا را ویروس چینی^۱ نامید. به همین ترتیب برخی از مقامات چینی و ایرانی اعلام کردند که کرونا در آزمایشگاه‌های نظامی آمریکا به عنوان سلاح بیولوژیکی به منظور تضعیف اقتصاد این کشورها ایجاد شده است (Jakovljevic and et al, 2020: 6-7). با توجه به این موارد می‌توان اذعان داشت با همان سرعتی که ویروس کرونا شیوع می‌یابد تئوری‌های توطئه نیز گسترش پیدا می‌کند.

۴-۱-۴. وارفتگی پارادایم‌های سنتی امنیت

تهدیدهای امنیتی سنتی دشمنان آشکار، مقاصد صریح و اهداف خاص خود را دارند. اما تهدیدهای امنیتی جدید، تهدیدهایی با ماهیت متفاوت، با دشمنان، مقاصد و اهدافی هستند که تشخیص آنها دشوار است، اما می‌توانند از هر تهدید امنیتی سنتی مضرت‌تر باشند (Yaqing, 2019: 11). به این ترتیب پاندمی‌ها که نمونه‌ی اعلی این تهدیدات تلقی می‌شوند، دیگر صرفاً در حوزه سلامت عمومی و پزشکی قرار ندارند، بلکه یک مسأله در حوزه اجتماعی، امنیت جهانی و توسعه هستند (Qiu, 2016: 8). بر همین اساس امروزه بیماری‌ها به‌گونه‌ای برجسته در دستور کار امنیت بسیاری از کشورها قرار دارند. این امر بدان دلیل است که این بیماری‌ها می‌توانند به سرعت موجب میزان قابل‌توجهی مرگ‌ومیر شوند، می‌توانند باعث ایجاد شوک‌های اقتصادی شدید شده و همچنین با خود ترس گسترده و اختلال اجتماعی در جامعه را به همراه آورند. در همین ارتباط همه‌گیری کرونا زنگ خطر دیگری از تهدیدهای امنیتی غیر سنتی را به صدا درآورد. به واقع این همه‌گیری به‌عنوان یک فوق تهدید امنیتی غیرسنتی (Jiemian, 2019: 19)، تمام بشریت صرف‌نظر از نژاد، ملت، ایدئولوژی و نظام سیاسی را مورد تهدید قرار داد و لذا جامعه بین‌المللی را بر آن داشته تا واکنش خود را به تهدیدات امنیتی غیرسنتی را تقویت کند.

1. Chinese virus

۵-۱-۴. ریل گذاری تغییر توازن

شیوع ویروس کرونا در جهان به عنوان بحرانی عظیم باعث شده تا بسیاری از تغییر چینش قدرت در عرصه بین الملل سخن بگویند. البته این بدان معنا نیست که کرونا در بازه‌ی زمانی کوتاه مدت نقطه عطف آستنی با تغییرات آنی، سریع و بنیادی در ساختار نظام بین الملل باشد، اما در عین حال به اذعان بسیاری از نظریه پردازان بحرانی با نشانه‌های تسهیل تغییر توازن در آینده خواهد بود. به عبارت دیگر کرونا بحرانی است که ریل گذاری مسیر به سوی تغییر توازن را شدت بخشیده است. در همین ارتباط نگاه اصلی به چرخش قدرت از آمریکا به چین دوخته شده است. به واقع اغلب اندیشمندان بین الملل معتقدند این پاندمی باعث تسریع تغییر در توازن جهانی قدرت از غرب به شرق خواهد شد چرا که این بحران منجر به وخامت بیشتر در روابط شدیداً مزمن میان چین و ایالات متحده شده است (Thakur and and et al, 2020: 5). لذا برخی این بحران را به منزله‌ی قرار گرفتن آمریکا در آستانه‌ی لحظه‌ی چرنوبیل ارزیابی کرده‌اند (جهانگیری، فرحان جم و متقی، ۱۳۹۹: ۸۳). در واقع، در این دیدگاه جهانی شدن و نظم لیبرال موجود که مبتنی بر هژمونی و نقش آفرینی بلامنزاع آمریکا بوده، اکنون در حال چرخش و انتقال به چین است (نجفی سیار، ۱۳۹۹: ۳).

۲-۴. تأثیرات کرونا بر نظام بین الملل از منظر نخبگان سیاسی

چنانچه پژوهشی مبتنی بر هردو رویکرد کمی و کیفی مورد سنجش قرار بگیرد، تا حد بسیار بالایی می توان به نتایج آن اطمینان و اعتماد کرد. در راستای این اهمیت، در پژوهش حاضر برای بالا بردن ضریب اطمینان به یافته‌های به دست آمده در بُعد کیفی، برمبنای مطالعات کتابخانه‌ای و محور تحقیق یک پرسشنامه خودساخته با هدف سنجش میزان انطباق نتایج کیفی پژوهش با نظر متخصصان حوزه روابط بین الملل طراحی شد. حجم نمونه مورد بررسی در پژوهش شامل ۳۰ نفر از متخصصان روابط بین الملل مشغول در دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی و نمونه‌گیری مورد استفاده‌ی نیز از نوع هدفمند بود که بر اساس آن سوژه‌هایی با شرط داشتن حداقل یک مقاله در زمینه‌ی بحران در روابط بین الملل انتخاب شدند. با توجه به اهمیت حصول اطمینان از وسیله

جمع‌آوری اطلاعات که پرسشنامه می‌باشد، در این پژوهش از روایی محتوای پرسشنامه اطمینان حاصل شده است. بدین معنی که ابتدا پرسشنامه پژوهش به استاد راهنما نشان داده شد و با تأیید ایشان پرسشنامه به اجرا در آمد. برای تعیین اعتبار پرسشنامه، علاوه بر اعتبار محتوا، از روش تحلیل عاملی تأییدی با نرم‌افزار Amos با ورژن ۲۴ نیز استفاده شده است.

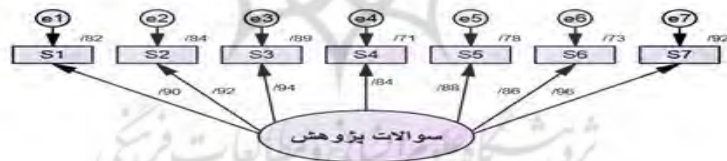
جدول ۵. شاخص‌های کلی برازش الگوی اندازه‌گیری

وضعیت	مقدار مطلوب	مقدار	شاخص	
			انگلیسی	معادل فارسی
-	-	۷۲/۴۰۳	χ^2	خی دو
مطلوب	کمتر از ۰/۰۵	۰/۰۵۱	RMR	ریشه میانگین مربعات باقیمانده
مطلوب	مساوی یا بیشتر از ۰/۹۰	۰/۹۱	CFI	شاخص برازش تطبیقی
مطلوب	مساوی یا بیشتر از ۰/۹۰	۰/۹۱	IFI	شاخص برازش افزایشی
مطلوب	بزرگتر از ۰/۵۰	۰/۶۶	PGFI	شاخص نیکویی برازش مقتصد
مطلوب	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۷۰	RMSEA	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد
مطلوب	بین ۱ تا ۳	۲/۱۷۲	CMIN/DF	خی دو بهنجار شده

نتایج جدول ۵، گویای این مطلب است که شاخص‌های نسبت خی دو به درجه آزادی CMIN/DF برابر با ۲/۱۷۲، شاخص برازش مطلق RMR کمتر از ۰/۰۵، شاخص‌های برازش تطبیقی CFI و IFI بیشتر از ۰/۹۰، شاخص نیکویی برازش مقتصد PGFI برابر با ۰/۶۶ و شاخص RMSEA برابر با ۰/۰۷۰ در سطح قابل قبولی قرار دارند، بدین معنی که که الگوی اندازه‌گیری از برازش خوبی برخوردار می‌باشد و به عبارتی شاخص‌های کلی این مورد را تأیید می‌کنند که داده‌ها به خوبی از الگو حمایت می‌کنند.

جدول ۶. نتایج تحلیل عاملی تاییدی سوالات پژوهش

متغیر	سوالات	بارعاملی	سطح معنی داری
	۱- به نظر شما کرونا تا چه اندازه با تعریف بحران از نظر هرمان مطابقت دارد؟	۰/۹۰۴	۰/۰۰۰
	۲- به نظر شما کرونا تا چه اندازه با نقطه A (وضعیت کاملا بحرانی) مکعب بحران تطابق دارد؟	۰/۹۱۵	۰/۰۰۰
	۳- به نظر شما کرونا تا چه اندازه بر تقویت دولت محوری و ناسیونالیسم تأثیر خواهد گذاشت؟	۰/۹۴۱	۰/۰۰۰
	۴- به نظر شما کرونا تا چه اندازه بر تضعیف جهانی شدن تأثیر خواهد گذاشت؟	۰/۸۴۰	۰/۰۰۰
	۵- به نظر شما کرونا تا چه اندازه بر رواج انگ‌زنی و تئوری توطئه به عنوان ابزار سیاست خارجی تأثیر خواهد گذاشت؟	۰/۸۸۲	۰/۰۰۰
	۶- به نظر شما کرونا تا چه اندازه بر تضعیف پارادایم‌های سنتی امنیت (نظامی) تأثیر خواهد گذاشت؟	۰/۸۵۷	۰/۰۰۰
	۷- به نظر شما کرونا تا چه اندازه بر تغییر توازن قدرت (به ویژه میان چین و آمریکا) تأثیر خواهد داشت؟	۰/۹۶۱	۰/۰۰۰

شکل ۴. الگوی تحلیل عاملی تاییدی

جدول ۶ و شکل ۴ نشان می‌دهد که مقدار بارهای عاملی در همه سوالات بالاتر از ۰/۵۰ و با توجه به سطح معنی‌داری ($\text{sig} < 0/05$) می‌توان نتیجه گرفت که گویه‌ها بخوبی داده‌ها را می‌سنجد. برای سنجش میزان قابلیت اعتماد به پرسشنامه نیز مقدار آلفای کرونباخ محاسبه گردید. برای پرسشنامه پژوهش میزان آلفا بیش از ۰/۷۰ به دست

آمد. این محاسبات با نرم افزار SPSS با ورژن ۲۶ حاصل گردید و در جدول نشان داده شده است.

جدول ۷. میزان آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق

متغیرها	تعداد گویه	میزان آلفا
کل پرسشنامه	۷	۰/۹۶۳

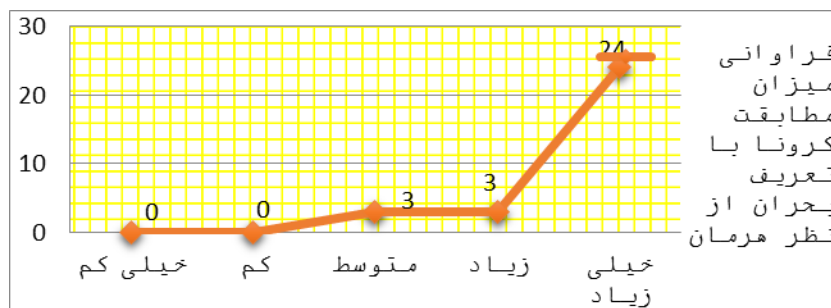
۴-۲-۱. یافته‌های توصیفی

۴-۲-۱-۱. توزیع فراوانی میزان مطابقت کرونا با تعریف بحران از نظر هرمان

جدول ۸. توزیع فراوانی میزان مطابقت کرونا با تعریف بحران از نظر هرمان

میزان مطابقت	فراوانی هر طبقه	درصد فراوانی داده‌های هر طبقه
خیلی کم	۰	۰
کم	۰	۰
متوسط	۳	۱۰
زیاد	۳	۱۰
خیلی زیاد	۲۴	۸۰
کل	۳۰	۱۰۰

براساس جدول ۸، ۲۴ نفر از نمونه ۳۰ نفری، معتقدند که کرونا با تعریف بحران از نظر هرمان در سطح خیلی زیاد مطابقت دارد که ۸۰ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند که با توجه به نتایج بیشترین درصد را شامل می‌شوند و ۳ نفر از نمونه ۳۰ نفری، نیز معتقدند که کرونا با تعریف بحران از نظر هرمان در سطح زیاد مطابقت دارد که ۱۰ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند. مجموع این دو نشان می‌دهد ۹۰ درصد معتقد به بحران بودن کرونا هستند. نمودار میله‌ای توزیع فراوانی این متغیر جمعیت‌شناسی را نیز می‌توان مشاهده نمود.

شکل ۵. نمودار میله‌ای میزان مطابقت کرونا با تعریف بحران از نظر هرمان

۱-۲-۴. توزیع فراوانی میزان مطابقت کرونا با نقطه A (وضعیت کاملاً بحرانی)

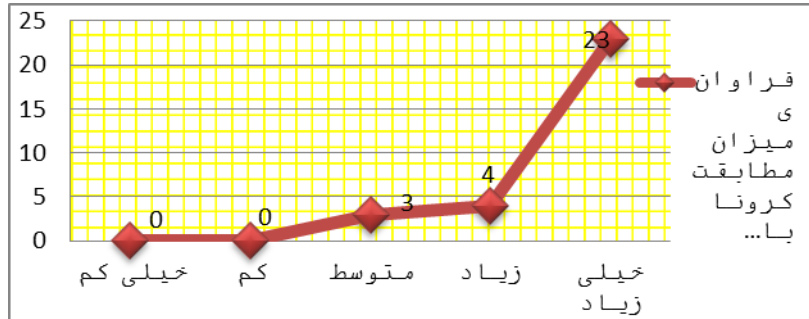
مکعب بحران

جدول ۹. توزیع فراوانی میزان مطابقت کرونا با نقطه A (وضعیت کاملاً بحرانی) مکعب بحران

میزان مطابقت	فراوانی هر طبقه	درصد فراوانی داده‌های هر طبقه
خیلی کم	۰	۰
کم	۰	۰
متوسط	۳	۱۰
زیاد	۴	۱۳/۳
خیلی زیاد	۲۳	۷۶/۷
کل	۳۰	۱۰۰

نتایج به دست آمده از جدول ۹ حاکی از آن است که ۲۳ نفر از نمونه ۳۰ نفری، معتقدند که کرونا با نقطه A (وضعیت کاملاً بحرانی) مکعب بحران در سطح خیلی زیاد مطابقت داشته است که ۷۶/۷ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند که با توجه به نتایج بیشترین درصد را شامل می‌شوند. نمودار میله‌ای توزیع فراوانی این متغیر جمعیت‌شناسی را نیز می‌توان مشاهده نمود.

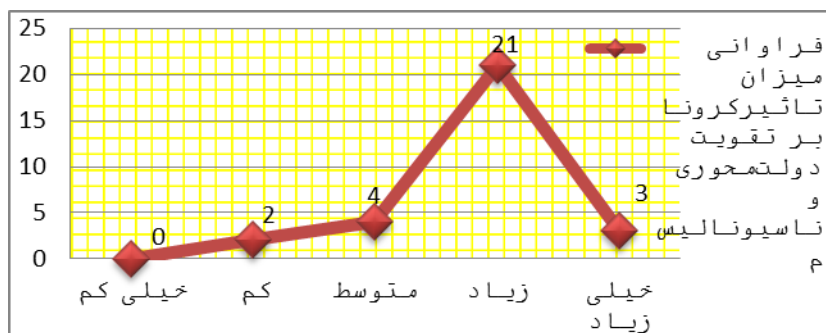

شکل ۶. نمودار میله‌ای میزان مطابقت کرونا با نقطه A (وضعیت کاملاً بحرانی) مکتب بهران

۳-۱-۲-۴. توزیع فراوانی میزان تأثیر کرونا بر تقویت دولت محوری و ناسیونالیسم
جدول ۱۰. توزیع فراوانی میزان تأثیر کرونا بر تقویت دولت محوری و ناسیونالیسم

میزان مطابقت	فراوانی هر طبقه	درصد فراوانی داده‌های هر طبقه
خیلی کم	۰	۰
کم	۲	۶/۷
متوسط	۴	۱۳/۳
زیاد	۲۱	۷۰
خیلی زیاد	۳	۱۰
کل	۳۰	۱۰۰

بر اساس نتایج جدول ۱۰، ۲۱ نفر از نمونه ۳۰ نفری، معتقدند که کرونا بر تقویت دولت محوری و ناسیونالیسم در سطح زیاد تأثیر دارد که ۷۰ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند که با توجه به نتایج بیشترین درصد را شامل می‌شوند. نمودار میله‌ای توزیع فراوانی این متغیر جمعیت‌شناسی را نیز می‌توان مشاهده نمود.

شکل ۷. نمودار میله‌ای میزان تأثیر کرونا بر تقویت دولت محوری و ناسیونالیسم

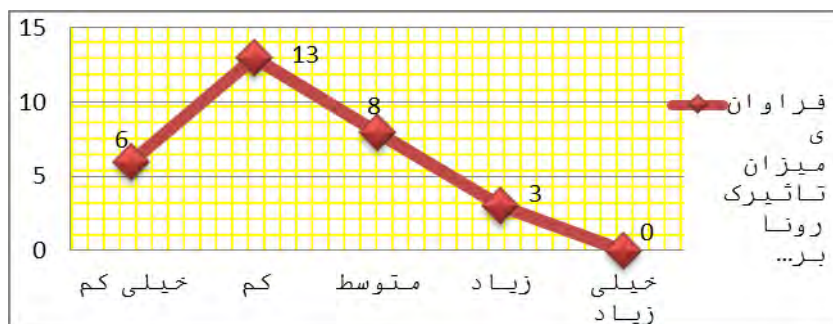
۴-۱-۲-۴. توزیع فراوانی میزان تأثیر کرونا بر تضعیف جهانی شدن

جدول ۱۱. توزیع فراوانی میزان تأثیر کرونا بر تضعیف جهانی شدن

میزان مطابقت	فراوانی هر طبقه	درصد فراوانی داده‌های هر طبقه
خیلی کم	۶	۲۰
کم	۱۳	۴۳/۳
متوسط	۸	۲۶/۷
زیاد	۳	۱۰
خیلی زیاد	۰	۰
کل	۳۰	۱۰۰

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول ۱۱، ۱۳ نفر از نمونه ۳۰ نفری، معتقدند که کرونا در سطح کم بر تضعیف جهانی شدن مؤثر است که ۴۳/۳ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند که با توجه به نتایج بیشترین درصد را شامل می‌شوند و ۳ نفر از نمونه ۳۰ نفری، معتقدند که کرونا در سطح زیاد بر تضعیف جهانی شدن مؤثر است که ۱۰ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند که با توجه به نتایج کمترین درصد را شامل می‌شوند. نتایج این جدول نشان می‌دهد که برخلاف تحلیل‌های کیفی و نظر اندیشمندان، تضعیف جهانی شدن از مواردی است که در خصوص تأثیر کرونا بر آن به شدت اختلاف نظر وجود دارد.

شکل ۸. نمودار میله‌ای میزان تأثیر کرونا بر تضعیف جهانی شدن

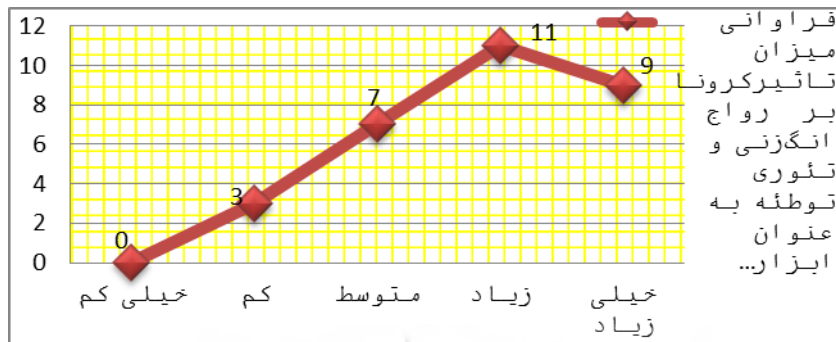
۵-۲-۴. توزیع فراوانی میزان تأثیر کرونا بر رواج انگزنی و تئوری توطئه به عنوان ابزار سیاست خارجی

جدول ۱۲. توزیع فراوانی میزان تأثیر کرونا بر رواج انگزنی و تئوری توطئه به عنوان ابزار سیاست خارجی

میزان مطابقت	فراوانی هر طبقه	درصد فراوانی داده‌های هر طبقه
خیلی کم	۰	۰
کم	۳	۱۰
متوسط	۷	۲۳/۳
زیاد	۱۱	۳۶/۷
خیلی زیاد	۹	۳۰
کل	۳۰	۱۰۰

نتایج به دست آمده از جدول ۱۲ نشان می‌دهد که ۱۱ نفر از نمونه ۳۰ نفری، معتقدند که کرونا در سطح زیاد بر رواج انگزنی و تئوری توطئه به عنوان ابزار سیاست خارجی تأثیر دارد که ۳۶/۷ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند که با توجه به نتایج بیشترین درصد را شامل می‌شوند. همچنین ۹ نفر معتقد به تأثیرگذاری خیلی زیاد کرونا بر این مورد است که ۳۰ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند. پاسخ‌های این گویه

حاکمی از اتفاق نظر بالا درخصوص این تأثیرگذاری کرونا است. نمودار میله‌ای توزیع فراوانی این متغیر جمعیت‌شناسی را نیز می‌توان مشاهده نمود.

شکل ۹. نمودار میله‌ای میزان تأثیر کرونا بر بر رواج انگزنی و تئوری توطئه به عنوان ابزار سیاست خارجی

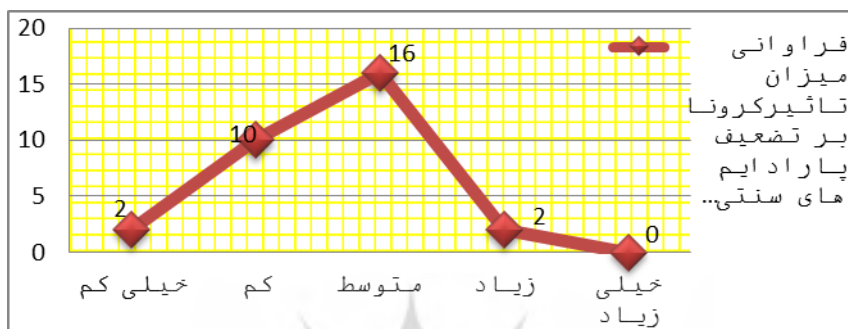
۶-۱-۲-۴. توزیع فراوانی میزان تأثیر کرونا بر تضعیف پارادایم‌های سستی امنیت (نظامی)

جدول ۱۳. توزیع فراوانی میزان تأثیر کرونا بر تضعیف پارادایم‌های سستی امنیت (نظامی)

میزان مطابقت	فراوانی هر طبقه	درصد فراوانی داده‌های هر طبقه
خیلی کم	۲	۶/۷
کم	۱۰	۳۳/۳
متوسط	۱۶	۵۳/۳
زیاد	۲	۶/۷
خیلی زیاد	۰	۰
کل	۳۰	۱۰۰

براساس نتایج به دست آمده از جدول ۱۳، ۱۶ نفر از نمونه ۳۰ نفری، معتقدند که کرونا در سطح متوسط بر تضعیف پارادایم‌های سستی امنیت (نظامی) تأثیر خواهد داشت که ۳۶/۷ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند که با توجه به نتایج بیشترین درصد را شامل می‌شوند. تحلیل پاسخ سایر گویه‌ها نشان می‌دهد اگرچه توجه به سمت و سوی

امنیت غیرسستی بیشتر خواهد شد، اما پارادایم‌های امنیت سستی نیز همچنان در مرکز توجه دولت‌ها قرار خواهد گرفت. نمودار میله‌ای توزیع فراوانی این متغیر جمعیت‌شناسی را نیز می‌توان مشاهده نمود.

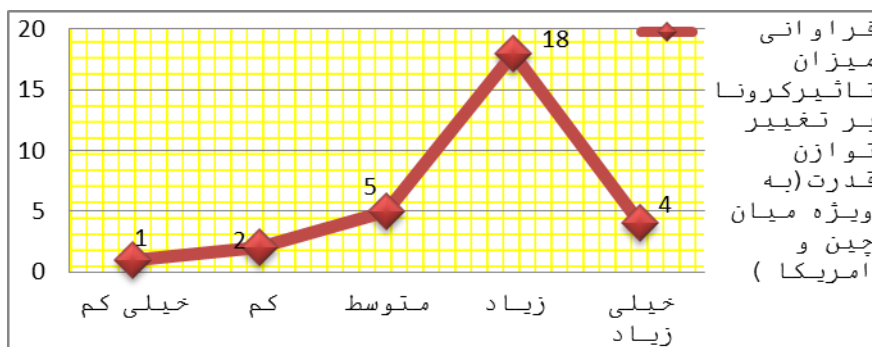
شکل ۱۰. نمودار میله‌ای میزان تأثیر کرونا بر تضعیف پارادایم‌های سستی امنیت(نظامی)

۷-۲-۴. توزیع فراوانی میزان تأثیر کرونا بر تغییر توازن قدرت(به ویژه میان چین و آمریکا)

جدول ۱۴. توزیع فراوانی میزان تأثیر کرونا بر تغییر توازن قدرت(به ویژه میان چین و آمریکا)

میزان مطابقت	فراوانی هر طبقه	درصد فراوانی داده‌های هر طبقه
خیلی کم	۱	۳/۳
کم	۲	۶/۷
متوسط	۵	۱۶/۷
زیاد	۱۸	۶۰
خیلی زیاد	۴	۱۳/۳
کل	۳۰	۱۰۰

جدول ۱۴ نشان می‌دهد که ۱۸ نفر از نمونه ۳۰ نفری، معتقدند که کرونا در سطح زیاد بر تغییر توازن قدرت تأثیر خواهد داشت که ۶۰ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند که با توجه به نتایج بیشترین درصد را شامل می‌شوند. تحلیل این گویه نشان از اتفاق نظر پاسخ‌دهندگان به تغییر توازن قدرت متأثر از کرونا دارد. نمودار میله‌ای توزیع فراوانی این متغیر جمعیت‌شناسی را نیز می‌توان مشاهده نمود.

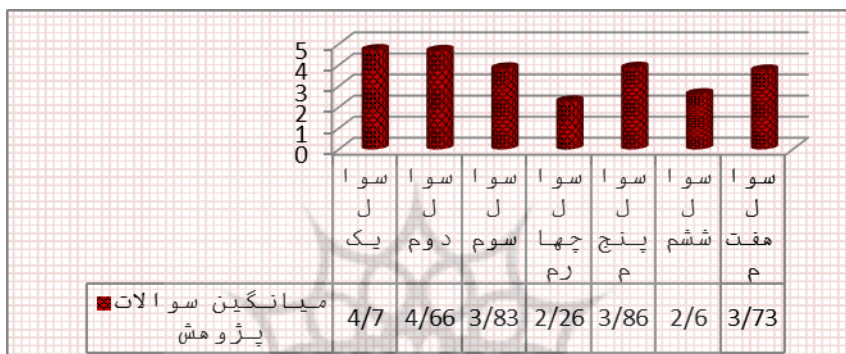
شکل ۱۱. نمودار میله‌ای میزان تأثیر کرونا بر تغییر توازن قدرت (به ویژه میان چین و آمریکا)

۲-۲-۴. آمار توصیفی سؤالات پژوهش

جدول ۱۵. آمار توصیفی سؤالات پژوهش

گوینده	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کم ترین	بیش ترین
۱- به نظر شما کرونا تا چه اندازه با تعریف بحران از نظر هرمان مطابقت دارد؟	۳۰	۴/۷۰	۰/۶۵	۳	۵
۲- به نظر شما کرونا تا چه اندازه با نقطه A (وضعیت کاملاً بحرانی) مکعب بحران تطابق دارد؟	۳۰	۴/۶۶	۰/۶۶	۳	۵
۳- به نظر شما کرونا تا چه اندازه بر تقویت دولت محوری و ناسیونالیسم تأثیر خواهد گذاشت؟	۳۰	۳/۸۳	۰/۶۹	۲	۵
۴- به نظر شما کرونا تا چه اندازه بر تضعیف جهانی شدن تأثیر خواهد گذاشت؟	۳۰	۲/۲۶	۰/۹۱	۱	۴
۵- به نظر شما کرونا تا چه اندازه بر رواج انگزنی و تئوری توطئه به عنوان ابزار سیاست خارجی تأثیر خواهد گذاشت؟	۳۰	۳/۸۶	۰/۹۷	۲	۵
۶- به نظر شما کرونا تا چه اندازه بر تضعیف پارادایم‌های سنتی امنیت (نظامی) تأثیر خواهد گذاشت؟	۳۰	۲/۶۰	۰/۷۲	۱	۴
۷- به نظر شما کرونا تا چه اندازه بر تغییر توازن قدرت (به ویژه میان چین و آمریکا) تأثیر خواهد گذاشت؟	۳۰	۳/۷۳	۰/۹۱	۱	۵

جدول ۱۵ نشان می‌دهد که اکثریت پاسخگویان به گویه‌ها بالاتر از سطح متوسط پاسخ داده‌اند. پاسخگویان به سوالات شماره ۴ و ۶ پایین‌تر از حد متوسط پاسخ داده‌اند. با توجه به میانگین سوالات پژوهش، سؤال ۱ بیشترین میانگین (۴/۷۰) و سؤال ۴ کمترین میانگین (۲/۲۶) را در بین سؤالات دارا است. نمودار میله‌ای سوالات پژوهش را نیز می‌توان مشاهده نمود.

شکل ۱۲. نمودار میله‌ای پاسخگویان بر اساس میانگین سوالات پژوهش

شکل ۱۳. نمودار دایره‌ای پاسخگویان بر اساس میانگین و درصد سوالات پژوهش

نتیجه گیری

سال ۲۰۱۹ جهان شاهد آغاز شیوع بیماری از چین بود که کمتر کسی در ابتدا گمان می کرد قرار است به یک بحران تبدیل شود. این بیماری با نام کووید-۱۹ یا کرونا که در زمانی بسیار کوتاه پس از شیوع، از سوی سازمان بهداشت جهانی به عنوان یک بیماری همه گیر اعلام شد از چنان ظرفیت تأثیرگذاری برخوردار شد که در کنار تأثیر آنی و کوتاه مدت بر حوزه پزشکی و سلامت انتظار می رود به عنوان یک متغیر تسهیل کننده در دراز مدت حوزه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و حتی ژئوپلیتیکی را در سطح کلان نظام بین الملل نیز دستخوش تحول سازد. بر همین اساس بسیاری از اندیشمندان امروز با نام بردن از کرونا به عنوان شگفتی ساز راهبردی از تقسیم جهان به پیش و پس از آن صحبت به میان می آورند. این امر شناخت واقعی سرشت بحران کرونا را ضروری می سازد. به واقع از آنجا که بحرانها با یکدیگر متفاوت هستند و تعریف یک پدیده به عنوان بحران مسأله ای ادارکی است لذا شناخت نوع بحران کرونا عامل مهمی در شناسایی دقیق میزان تأثیرات آن خواهد بود. بر همین اساس این مقاله با هدف شناخت نقطه ی وضعیتی بحران کرونا برای رسیدن به تأثیرات آن در نظام بین الملل، در چارچوب مکعب بحران به عنوان یک مدل مورد اتفاق در تعریف بحرانها ابعاد سه گانه ی آن را مورد بررسی قرار داد. یافته ها نشان داد که کرونا در بُعد آگاهی به دلایلی از جمله سرعت بسیار زیاد گسترش، عدم آگاهی از منشأ آن و عملکرد متناقض جهانی بحرانی غیرمنتظره و پیش بینی نشده بود.

در سطح زمان به دلایلی مانند مخفی کاری اولیه ی چین، جهش های مکرر ویروس و اطلاعات بیش از اندازه که منجر به اختلال در تصمیم گیری سریع باوجود نیاز به اقدام فوری علیه کرونا بود، بحرانی با فرصت زمانی کم بود. در نهایت در مقوله ی تهدید به دلیل مرگومیر مردم به عنوان بالاترین مرجع امنیت، سطح وسیع جهانی و گستره ی تأثیر آن بر سایر سطوح امنیت بحرانی با درجه شدید تهدید بود. فصل مشترک این دلایل در سه بُعد باعث می شود تا کرونا بحرانی در نقطه ی وضعیتی A مکعب بحران، یعنی عاملی کاملاً بحرانی با حداکثر تأثیرات بر نظام بین الملل باشد. از مهمترین این تأثیرات می توان به رشد دولت محوری و ناسیونالیسم، تضعیف جهانی شدن، تقویت انگ زنی به عنوان ابزار سیاست خارجی علیه رقبا، تسریع چرخش قدرت و توجه به پارادایم های امنیت غیرسستی اشاره کرد. این نتایج حاصل از پژوهش، از سوی نویسندگان به صورت کدگذاری به داده های عددی و

کمی تبدیل شد تا نتایج رویکرد کیفی با نظر متخصصان در قالب رویکرد کمی مقایسه و در صورت همگرایی این دو، بر ضریب اعتماد و اعتبار نتایج پژوهش افزوده شود. تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده در قالب آمار نشان داد که بجزء مقوله‌ی تضعیف جهانی شدن که درخصوص آن اجماع حداکثری وجود نداشت، حداکثر درصد جامعه آماری با سایر نتایج کیفی پژوهش و تایید فرضیات آن موافق بودند. این حداکثر در طیف لیکریت در سطح زیاد با داده‌ی عددی (۴) بود. لذا نتایج هر دو سطح کیفی و کمی در بالاترین میزان انطباق و هماهنگی با یکدیگر بودند و این نشان از درست و منطقی بودن مسیر پیشرفت تحقیق و اعتماد به نتایج حاصل از آن است.

قدردانی

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از معاونت پژوهشی دانشگاه خوارزمی تهران و کارگروه علوم انسانی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور که تسهیلات لازم برای انجام پژوهش حاضر را فراهم نمودند صمیمانه قدردانی نمایند.

منابع

- آقامحمدی، ابراهیم (۱۳۹۹/الف)، «روابط بین‌الملل بهداشت در پرتو همه‌گیری کرونا»، فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی، دوره دوازدهم، شماره ۳، صص ۸۳-۵۵.
- آقامحمدی، ابراهیم (۱۳۹۹/ب)، «همه‌گیری کرونا، قدرت نرم و تحول در دستور کار سیاست جهانی»، دوفصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال دهم، شماره ۱، صص ۱۸۰-۱۴۷.
- امید، مسعود (۱۳۹۹)، «بحران کرونا؛ خاستگاه چالش‌ها و پرسش‌های فلسفی»، مجله پژوهش‌های فلسفی، سال چهاردهم، شماره ۳۱، صص ۱۰۷-۸۱.
- بیژن، عارف، مخیری، هیراد (۱۴۰۰)، «جهان پسا کرونا؛ بازخوانش ناسیونالیسم و رویکرد دولت‌ها»، فصلنامه مطالعات منافع ملی، سال ششم، شماره ۲۳، صص ۵۳-۲۳.
- بیک‌حرفه، شیرزاد (۱۳۹۹)، «دموکراسی لیبرال در جهان پس از کرونا»، مجله پژوهش‌های فلسفی، سال چهاردهم، شماره ۳۱، صص ۳۰-۴.

- جان پرور، محسن، صالح آبادی، ریحانه، بهرامی، سجاد (۱۳۹۹)، «تأثیرات ژئوپلیتیکی شیوع کرونا»، **فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست**، دوره نهم، شماره ۳۳، صص ۲۹۵-۳۲۶.
- جهانگیری، سعید، فرحان جم، مهسا، منقی، ابراهیم (۱۳۹۹)، «واکاوای چگونگی افول هژمونی آمریکا در عرصه‌ی جهانی با تاکید بر ویروس کرونا»، **فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر**، سال یازدهم، شماره ۴، صص ۷۳-۹۳.
- چمنی، ساسان، دوستی مطلق، نصیب‌الله (۱۳۹۹)، «حکمرانی سایبری و ویروس کرونا»، **مجله حکمرانی متعالی**، شماره ۲، صص ۷۶-۹۴.
- حاجی عباسی، حمزه (۱۳۹۹)، «معرفی تفکر طراحی در سیاست‌گذاری: سیاست‌های ایران در مقابله با کرونا»، **فصلنامه سیاست‌نامه علم و فناوری**، دوره دهم، شماره ۲، صص ۸۹-۷۵.
- خلیلی، محسن (۱۳۹۹)، «بزنگاه کرونا؛ وستفالیای نوین بین‌المللی»، **فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی**، دوره دوازدهم، شماره ۳، صص ۱-۲۴.
- دشتی، رضا (۱۴۰۰)، «تأثیر بیماری‌های همه‌گیر وبا و طاعون بر افول فرهنگی، ساختارهای تمدنی و اضمحلال ممالیک»، **نشریه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی**، دوره دوازدهم، شماره ۴۲، صص ۱۰۱-۱۲۲.
- رضایی، نیما، میرترابی، سیدسعید (۱۳۹۹)، «دولت‌ها در مواجهه با پاندمی کرونا؛ مطالعه موردی بریتانیا، آلمان و استرالیا»، **فصلنامه دولت پژوهی**، سال ششم، شماره ۲۲، صص ۱۰۷-۱۴۰.
- رومی، فرشاد، کاظمی، احسان (۱۳۹۹)، «کرونا ویروس؛ متغیری نوین در تحلیل کلان تحولات سیاسی و بین‌المللی»، **فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست**، دوره نهم، شماره ۳۳، صص ۶۳-۸۹.
- شریعتی، شهرزاد، یوسفی، امین (۱۳۹۹)، «پاندمی کرونا و تحلیل پلی‌هیورستیکی سیاست خارجی ایران»، **پژوهشنامه علوم سیاسی**، سال پانزدهم، شماره ۲، صص ۱۱۹-۱۴۶.
- صدیق، میرابراهیم، نیک‌سرشت، الناز (۱۳۹۹)، «کالبدشکافی تأثیرات کرونا در سطح جهانی»، **فصلنامه مطالعات منافع ملی**، سال پنجم، شماره ۱۹، صص ۲۵-۴۶.

- Churchill, Floyd Vincent (1974), "The Role of Threat and Time Perception in International Crises", Theses Masters, The Faculty of the Department of Government, Virginia: The College of William and Mary.
- Dasgupta, Soumit, Crunkhorn, Rosa (2020), "A History of pandemics over the ages and the human cost", **The Physician**, Vol.6, No. 2, pp 1-9.
- Dayton, Bruce W. (2009), "Crisis Management", **Moynihan Institute of Global Affairs**, Oxford University Press, 1-13.
- de Graaf, Beatrice (2020), "Taming Pandemics in International Relations", **Journal of Applied History**, No. 2, pp 36-61.
- Garcia Saucó, Antonio (2020), **Old and new order**, in: The world before and after Covid-19, Gian Gardini, Stockholm: European Institute of International Studies.
- Hicks, Kathleen (2020), **Could the Pandemic Reshape World Order, American Security, and National Defense?**, in: COVID-19 and World Order, edited by Hal Brands and Francis J. Gavin, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Hosseini, Mohammadtaghi (2021), "Impact of Coronavirus Pandemic on International Relations", in: Institute for Political and International Studies (IPIS), Available at: <http://ipis.ir/en/subjectview/640958/Impact-of-Coronavirus-Pandemic-on-International-Relations> (accessed 8 September 2021).
- Jakovljevic, Miro and et al (2020), "COVID-19 Pandemia and Public and Global Mental Health from the Perspective of Global Health Security", **Psychiatra Danubina**, Vol. 32, No. 1, pp 6-14.
- Jiemian, Yang (2019), **The COVID-19 Pandemic and Its Impact on Contemporary International Relations**, in: How COVID-19 is Changing the World Order, China: Institute of International Studies.
- Lassl, Wolfgang (2020), "Covid-19: why did the virus take us by surprise?", Available at: <http://www.researchgate.net/publication/342735281>, pp 1-2 (accessed 26 August 2021).
- Lipsy, Phillip (2020), "COVID-19 and the Politics of Crisis", **International Organization**, Vol. 74, No. 1, pp 98-127.
- Mark, Joshua J. (2020), "Effects of the Black Death on Europe", in: World History Encyclopedia, Available at: <http://www.worldhistory.org/article/1543/effects-of-the-black-death-on-europe/> (accessed 26 August 2021).
- Menzel, Celina (2018), **The impact of outbreaks of infectious diseases on political stability**, Germany: Konrad Adenauer Stiftung.
- Phillips, Warren, Rimkunas, Richard (1987), "The Concept of Crisis in International Politics", **Journal of Peace Research**, Vol. 15, No. 3, pp 259-272.
- Qiu, W. (2016), "The Pandemic and its Impacts, Journal Health", **Culture and Society**, Vol. 9-10, pp 1-11.

- Raofi, Azam and et al (2020), "COVID-19 Pandemic and Comparative Health Policy Learning in Iran", **Archives of Iranian medicine**, Vol. 23, No. 4, pp 220-234.
- Rosenthal, Uriel, Kouzmin, Alexander (1997), "Crises and Crisis Management: Toward Comprehensive Government Decision Making", **Journal of Public Administration Research and Theory**, Vol. 2, pp 277-304.
- Sayamov, Yury (2021), "COVID-19 and the Global Problem of Human Security", **World Academy of Art & Science Eruditio**, Vol. 3, No. 1, pp 12-20.
- Stern, Eric K. (2003), "Crisis Studies and Foreign Policy Analysis: Insights", **Synergies, and Challenges**, **International Studies Review**, Vol. 5, No. 2, pp 183-202.
- Thakur, Shri Abhishek and and et al (2020), "COVID-19 and changing Ego-Politics", Available at: http://164.100.47.193/Refinput/New_Reference_Notes/English/06072020_125546_1021205239.pdf, pp 1-9,(accessed 23 July 2021).
- Ulmer, Robert R., Sellnow, Timothy L., Seeger, Matthew W. (2019), **Effective Crisis Communication**, United Kingdom: SAGE Publications.
- Yaqing, Qin (2019), **Cooperation: An Iron Law of the Development of a Community with Shared Future**, in: How COVID-19 is Changing the World Order, China: Institute of International Studies.
- Young-Eun, Park (2021), "Developing a COVID-19 Crisis Management Strategy Using News Media and Social Media in Big Data Analytics", **Social Science Computer Review**, Available at: <http://www.journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/08944393211007314>, pp 1-18, (accessed 23 July 2021).